

La gastronomia dels camins

Més de cent receptes de cuina fetes
amb plantes boscanes

Marisa Benavente i Pilar Herrera

Edicions Sidilla, SL.
Carrer Catalunya, 4
La Bisbal d'Empordà · 17100
Tel: 628269186
www.edicionsidilla.cat
info@edicionsidilla.cat

©del pròleg:
©del text: Marisa Benavente i Pilar Herrera
©de les fotografies: José Quesada, Marisa Benavente, Pedro Horcajo, Joan Coll i Pilar Branyas
©de la fotografia de la coberta: Judit Pujadó
©de l'edició: Edicions Sidilla

Disseny i maquetació: J. Pujadó
Correcció: Xavier Cortadellas
Impressió: Impremta Pagès d'Anglès (La Selva)

Aquest llibre ha rebut una subvenció de:

Diputació de Girona
221 municipis

ISBN: 978-84-945041-7-4
Dipòsit legal: GI 584-2017
Primera edició: abril 2017

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar parcialment aquest llibre, feu-ho legalment contactant amb CEDRO: 932720445 o cedrocat@cedro.org

MARISA BENAVENTE I PILAR HERRERA

La gastronomia dels camins

Més de cent receptes de cuina fetes amb plantes boscanes

Pròleg de Xavier Uriarte

La Bisbal d'Empordà, 2017

*A totes aquelles persones, i especialment als companys i companyes de FloraCatalana,
que ens han ajudat a conèixer, comprendre i estimar la natura.*

Sumari

13	*	Pròleg	42	*	Cama-roja del capoll
15	*	Introducció	44	*	Cap blanc
17	*	Llistat de nutrients	45	*	Capellans
19	*	Graella de macronutrients i minerals dels aliments més comuns	46	*	Card marià
20	*	Com recol·lectar les plantes silvestres?	47	*	Col borda
25	*	Descripció botànica	48	*	Colitxos
26	*	Agrella	49	*	Consolda
27	*	All rosa	50	*	Cornassa
29	*	Allenc	51	*	Cosconilla
30	*	Amargot	52	*	Creixen
31	*	Apagallums	54	*	Cucut
32	*	Apegalós	55	*	Dent de lleó
33	*	Aranyoner	57	*	Enciam de bosc
34	*	Arç blanc	58	*	Epilobi
35	*	Bàlsam	60	*	Falsa acàcia
37	*	Bardana	61	*	Fiteuma d'espiga
38	*	Blet	62	*	Fonoll
40	*	Borratja	63	*	Fonoll marí
41	*	Bossa de Pastor	64	*	Gavarrera
			65	*	Herba dels canonges
			66	*	Herba pressequera

67	*	Heura de terra	96	*	Ruca
68	*	Lletissó	97	*	Salicòrnia
70	*	Llúpol	98	*	Salsifí
71	*	Malva	100	*	Sàlvia
72	*	Margaridoia	102	*	Saüc
73	*	Marxant	103	*	Tarongina
74	*	Màstec	104	*	Trèvol rosat
75	*	Melic de Venus	106	*	Tussílag
76	*	Menta boscana	107	*	Verdolaga
78	*	Morró	108	*	Violeta
79	*	Nyàmera	109	*	Xicoira
80	*	Ortiga blanca	111	*	Altres noms
81	*	Ortiga major	122	*	Espècies
82	*	Ortiga menuda	131	*	Sals d'herbes
83	*	Ortiga pudent	132	*	RECEPTARI
84	*	Pa de cucut	135	*	AMANIDES
85	*	Pastanaga silvestre	137	*	BUNYOLS, CRESTES, SAMOSES I FARCELLETS
86	*	Pimpinella			
87	*	Plantatge de fulla estreta	137	*	1.-Farcit de patata i pèsols
89	*	Rapuncle	137	*	2.-Farcit d'arròs a la menta
90	*	Rave bord	138	*	3.- <i>Rissoles</i>
91	*	Ravenissa borda	138	*	4.-Tempura de comí de prat
93	*	Reina dels prats	139	*	5.-Bunyols de consolida
94	*	Romeguera	139	*	6.-Pasta per arrebossar
95	*	Rosella	140	*	7.-Teules de consolida

140	*	8.-Bunyols de malva	155	*	ENTRANTS I PRIMERS PLATS
141	*	9.-Farcellets de fulles de bardana en oli d'oliva	155	*	1.-Humus a l'ortiga
141	*	10.-Bunyols de saüc	156	*	2.-Brotxeta de formatge a l'ortiga
142	*	11.- <i>Samoses</i> d'herbes silvestres	156	*	3.-Pesto d'herbes
143	*	12.-Nyoquis d'espínacs de muntanya	157	*	4.-Mantega d'herbes
144	*	13.-Croquetes silvestres de patata	157	*	5.-Herbes saltejades amb all i cúrcuma
144	*	14.-Massa per fer crestes	158	*	6.-Amanida de mongetes seques amb col borda o bossa de pastor
145	*	15.-Crestes de plantes silvestres i formatge fresc	158	*	7.-Cruixents de borraja
147	*	COQUES I PASTISSOS SALATS	158	*	8.-Fulles de potes de cavall (tussílag) arrebossades
147	*	1.-Coca amb herbes aromàtiques (comí de prat)	159	*	9.-Espàrrecs de bardana
147	*	2.-Coca de porradell	159	*	10.-Gaspatxo de bosc
148	*	3.- <i>Tatin</i> de capellans (<i>Lepidium draba</i>)	160	*	11.-Mantega de farigola
148	*	4.-Pastís de follets	160	*	12.-Formatge blanc amb farigola
149	*	5.- <i>Quiche</i> d'herbes silvestres	161	*	13.-Amanida de tomàquet i all de bruixa
149	*	6.-Pastís d'ortigues	161	*	14.- <i>Moretum</i>
150	*	7.-Terrina amb blets, pinyons i comí de prat	162	*	15.-Saltejat de tiges de bardana
151	*	8.-Terrina de verdures i colitxos	162	*	16.-Cruixent de flor de pastanaga
151	*	9.-Terrina de formatge fresc i herbes de marge	163	*	17.-Torrades d'avet
			163	*	18.-Xips d'heura de terra
			165	*	SOPES
			165	*	1.-Sopa d'ortigues a la crema
			165	*	2.-Sopa d'ortigues

166	*	3.-Sopa de farigola	179	*	8.-Minestra de blets, créixens de prat i arròs integral
166	*	4.-Sopa de menta	179	*	9.-Mandonguilles de peix i borratja en salsa verda
167	*	5.-Sopa Melokhia	180	*	10.-Canelons de borratja, bacallà i pesto de lletissos
167	*	6.-Farinetes de la cuina dels ibers	181	*	11.-Cigrons amb amarant a la catalana
168	*	7.-Sopa de borratja	182	*	12.-Lasanya de bolets i ortigues
168	*	8.-Sopa de verdolaga	183	*	13.- <i>Tagín</i> de quinoa i malves
169	*	9.-Sopa de plantatge	184	*	14.-Trinxat de patata i blets
169	*	10.-Puré de margaridoia	185	*	15.-Bacallà al pesto en papillota de bardana
170	*	11.-Sopa freda d'agrella	185	*	16.-Papillota de salmó amb vinagreta de pa de cucut, mostassa i mel
170	*	12.-Sopa de col borda i pa	187	*	SALSES
171	*	13.-Sopa d'amarant	187	*	1.-Salsa de mostassa (<i>Sinapis arvensis</i>)
171	*	14.-Crema freda de carbassons i ruca	187	*	2.-Salsa d'agrelles (<i>Rumex acetosa</i> o <i>R. acetosella</i>) o de créixens de prat (<i>Cardamine pratensis</i> o <i>C. hirsuta</i>)
172	*	15.-Sopa d'ordi i créixens	188	*	3.-Salsa de ruca (<i>Diplotaxis tenuifolia</i>)
172	*	16.-Sopa de civada i fulles de pastanaga silvestre	188	*	4.-Allioli de pinyons i <i>umeboshi</i> d'aranyons
175	*	SEGONS PLATS			
175	*	1.-Lasanya de ravenissa blanca i <i>feta</i>			
175	*	2.-Truitada d'herbes silvestres			
176	*	3.-Llenties al comí de prat			
176	*	4.-Pastís d'herbes i patata			
177	*	5.-Arròs amb bardana			
177	*	6.-Mill de marge			
178	*	7.-Arròs amb llúpul i flors de salsifís			

189	*	5.-Allioli d'arrels silvestres	199	*	10.-Crema de granes de pastanaga silvestre
189	*	6.-Salsa de confits de lletissos i mostassa	200	*	11.-Flors cristal·litzades
190	*	7.-Salsa Pontack	200	*	12.-Flam de saüc
190	*	8.-Mostassa d'allenc	201	*	13.-Merengues de flors
191	*	9.- <i>P'kaila</i> de blets	201	*	14.-Mousse de préssec perfumat amb flor d'acàcia
191	*	10.- <i>Tzatziki</i>	202	*	15.-Mandarines macerades
192	*	11.-Salsa de mostassa de llavors d'eruga (<i>Eruca vesicaria</i>)	202	*	16.-Mitges llunes farcides
192	*	12.-Mostassa de ravenissa blanca	203	*	17.-Farciments
193	*	13.-Salsa de iogurt amb mostassa	203	*	17.1.-Farcit de crema de fonoll i aranyons
193	*	14.-Salsa de iogurt amb fonoll marí	203	*	17.2.-Farcit de baies de saüc i avellanes
195	*	POSTRES	204	*	17.3.-Farcit de poma i gavarrera
195	*	1.- <i>Pancake</i> petit d'ortigues	204	*	18.-Bombons de baies de saüc
195	*	2.-Postres de saüc, avellana i crema fresca	205	*	19.-Gelea de gavarrera
196	*	3.-Sorbet de menta	205	*	20.-Crema de reina dels prats
196	*	4.-Sorbet cristal·lí d'espunyidella d'olor	206	*	21.-Pastís de mató i mores
197	*	5.-Xarop de flors de saüc	209	*	DIVERSOS
197	*	6.-Xarop de menta	209	*	1.- <i>Umeboshi</i> d'aranyons
198	*	7.-Xarop de baies de saüc	210	*	2.-Olives d'aranyons
198	*	8.-Xarop de cireres i flors de reina dels prats	210	*	3.-Arrels de salsifís
199	*	9.-Crema de flors	211	*	4.-Confitats en vinagre
			211	*	5.-Vi de tarongina
			212	*	6.-Bastonets de comí de prat

212	*	7.-Confit de poncelles de dent de lleó	250	*	Bardisses, talussos i vores de camins
213	*	8.-Confit de melic de Venus	252	*	Pastures i prats de dalla
213	*	9.-Vinagre de baies de saüc	253	*	Boscós i clarianes
214	*	10.-Vinagres aromatitzats d'herbes	254	*	Vores de rius i zones humides
214	*	11.-Olis d'herbes	255	*	Bibliografia
215	*	12.-Vinagre d'aranyons	257	*	Índex de noms populars de plantes i de noms llatins
215	*	13.-Vi de dent de lleó			
216	*	14.-Mel de dent de lleó	265	*	Glossari
216	*	15.-Germinats			
217	*	16.-Vi de baies de saüc			
219	*	17.-Xampany o cava de flors de saüc			
221	*	ELS SUCS VEGETALS O BATUTS VERDS			
222	*	Batuts de tardor			
222	*	Batuts d'hivern			
223	*	Batuts de primavera			
223	*	Batuts d'estiu			
224	*	Combinem?			
232	*	Taula de recol·lecció			
246	*	Què trobarem?			
248	*	On ho trobarem ?			
248	*	Terrenys ruderals			
249	*	Horts, conreus i jardins			

Introducció

Si teniu aquest llibre a les vostres mans i la vostra idea és llegir-lo per tal d'aprendre quines plantes silvestres podeu incloure a la vostra dieta, permeteu que us donem la benvinguda.

Benvinguts a casa vostra, benvinguts a una llar remeiera i nodridora, que sempre ha estat on som, a la vostra disposició. Hi ha qui considera que aquesta casa és divina, una deessa mare que acull a tothom, hi ha qui pensa que és habitada per éssers màgics: dones d'aigua, goges, follets...I també hi ha qui li agrada la natura, passejar i gaudir, i amb això ja en fa prou.

Podeu creure en aquesta visió de la natura o podeu pensar que el que expliquem són bajanades. Podeu pensar el que vulgueu. Tant se val. La natura és aquí fora, al nostre voltant, al nostre abast, i ens ofereix aixopluc, aliment, guariment, combustible, eines... I també consol per als nostres esperits atrafegats.

Quan sortim al camp ens agrada tornar a casa amb alguna cosa. Potser seran unes flors

boniques per decorar la taula, uns bolets o unes figues per menjar, pinyes i branquetes primes per encendre el foc, una escorça especialment atractiva, una pedra coberta de molsa, un grapat de nous que les pluges d'octubre han fet caure, potser unes mores si som al final de l'estiu. A quasi tots ens agrada fer una mica de recol·lecció i fer entrar la natura a casa nostra. Ens sentim feliços si podem presentar a taula un bon plat de bolets o unes postres de fruites silvestres. Potser en el fons hi ha la nostra memòria col·lectiva, que ens recorda que durant molts i molts anys hem viscut de la naturalesa sense taulells ni diners entremig, recol·lectant tota mena de plantes per guarir-nos i per guarir els nostres fills, per fer cordes, per fer teixits, per tenyir-los. I sobretot per alimentar-nos.

Els historiadors i els arqueòlegs han pogut estudiar la dieta dels homes i les dones que habitaven el planeta a la prehistòria i han descobert que l'aliment que obtenien amb la caça era

una part molt menys important del que s'ha dit sempre. Hi havia altres components més habituals en la seva dieta, uns components basats en la recol·lecció de plantes silvestres per aprofitar els fruits, les arrels, les fulles, els tubercles, els bulbs, les flors, les granes, etcètera. I, a part, naturalment, hi havia i hi ha cargols, cucs, insectes, ous, amfibis...

PER QUÈ MENJAR PLANTES SILVESTRES?

Però segur que algú pensarà que quina necessitat tenim ara d'anar a recollir herbes pels camins si podem plantar-les i tenir-les al nostre abast?

Les plantes que creixen espontàniament a la natura tenen més vitalitat que les plantes que són conreades. La seva existència depèn de la seva capacitat d'adaptació al medi, del sistema que han escollit per escampar les llavors, de l'èxit en una competició contínua en la recerca de la llum del sol, de la protecció dels vents i la fred, o de la calor, o dels animals herbívors... Aquesta força que han de desenvolupar per sobreviure fa que les plantes silvestres siguin més riques en principis actius i que ens proporcionin més vitamines, més minerals, més enzims i més proteïnes que no pas les plantes que podem comprar en una

botiga o que podem conrear nosaltres mateixos amb tot el nostre amor.

En les taules que us oferim, podeu observar la gran quantitat de nutrients de les plantes silvestres. S'han estudiat en laboratoris nutricionals i s'han comparat amb altres aliments habituals de la nostra dieta, aliments com ara els ous, la carn o les verdures més conegudes. Hem tret les dades de la primera taula, la dels nutrients de les plantes silvestres, de la *Guide Nutritionnel des Plantes Sauvages et Cultivées* de F. Couplan. Les de la segona taula, la dels nutrients dels altres aliments, les hem tret de la *Tabla de composición de los alimentos. Base de datos española de composición de alimentos. Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad*.

Entrants i primers plats

1.- HUMUS A L'ORTIGA

200 gr de cigrons.
2 cullerades soperes de *tahini*. (Puré de sèsam).

Mitja llimona.

4 grans d'all.

Sal gruixuda.

Oli d'oliva.

Ortigues.

Remulleu els cigrons i coeu-los. Traieu-los la pell i feu-ne un puré no gaire líquid. Diluïu el *tahini* en una mica d'aigua i el suc de la llimona, i tireu-hi les ortigues ben trinxades, l'oli i la sal. Barregeu-ho tot. Rectifiqueu-ho, si cal.

2.- BROTXETA DE FORMATGE A L'ORTIGA

250 g de formatge fresc de cabra.

Un grapat d'ortigues.

Herbes silvestres fresques.

Es barreja formatge fresc de cabra amb ortigues fresques trinxades. També s'hi pot afegir malva, plantatge, orenga, pimpinella, alfabrega, menta, cibulet, etc. Es fan boletes i s'arrebossen en la barreja d'herbes. Es prepara la brotxeta amb les boletes, intercalant-hi mores, trossos de figa seca, etc.

Boletes de formatge amb herbes silvestres.

3.- PESTO D'HERBES

Suc de 1 llimona.

Sal i pebre.

Oli.

Llavors de gira-sol.

Herbes silvestres fresques: ortiga, sarró, orenega, menta, alfàbrega, plantatge, etcètera.

Trinxeu una mica les plantes i barregeu-les amb el suc de llimona i l'oli. Afegiu-hi les llavors de gira-sol (pelades) i trinxeu-les amb la picadora. Afegiu-hi sal i pebre. S'hi poden afegir també flors o llavors, segons les estacions i segons els gustos

4.- MANTEGA D'HERBES

3 grans d'all.

100 g de mantega. Mireu que no sigui salada.

100 g de plantes fresques trinxades i barrejades. (Alfàbrega, ortiga, orenega, farigola, malva, romaní, sàlvia, alls silvestres, etcètera).

Poseu en un bol sal gruixuda. Afegiu-hi la mantega a trossos (mireu que no sigui gaire freda) i la barreja de plantes fresques i bateu-ho tot. Es pot prendre com a aperitiu, untat en torrades o també en una barra de pa semitallada en rodanxes. S'unta la barreja i es posa al forn uns moments. També es pot posar la mantega en un paper sulfurat i enrotllar-ho. Poseu-ho a la nevera fins que s'endureixi i quedi com un cilindre. Abans de servir-ho, talleu els extrems per tal que quedi més bonic.